

БРОЈНИ И СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА НАСЕЛЕНИЕТО И ДО- МАКИНСТВАТА ВО ОПШТИНАТА ПРИЛЕП

— Илија Башески —

Со анализата на бројот на населението и домаќинствата може да се дојде до мошне интересни показатели за неговата територијална разместеност и структура, како и да се откријат низа одредени појави и проблеми кои се тесно поврзани со бројот на населението и домаќинствата. Преку овие податоци можат да се согледаат целокупните напори на нашата заедница кои се вложени во општествено-економскиот развој како и одредени проблеми кои бараат благовремено и целосно решавање.

По Втората светска војна, односно по ослободувањето на нашата земја од фашистичкиот окупатор, дојде до квалитетни промени на општествено-економските и психо-социјалните фактори, што доведе до бројни измени и структурални демографски промени кои придонесуваат: да се промени бројната положба на населението во градот и населените места околу него, да се намали природниот прираст во општината, да се забрза процесот на деаграризација, дерурализација и урбанизација и др. Таквите промени, секако, не го одминаа ни населението во општина Прилеп, кои се особено интензивни во последните дваесетина години, односно од 1961 до 1981 година, поради што, главно, ги анализираме податоците од овие години, а во некои случаи и таквите од претходните повоеани години. За утврдување на овие појави и промени кај бројот на населението и домаќинствата во општината Прилеп, искористени се статистичките податоци од званичните службени пописи извршени во периодот од 1948 до 1981 година, а заклучоците се донесувани врз нашите лични согледувања од изложените податоци и од теренскитевидувања.¹

Промените во бројот на популацијата претставуваат мошне важен демографски елемент кој ги покажува квантитативните промени на населението во општината. Меѓутоа, за

¹ Статистички Билтен за првите резултати од пописот на населението и домаќинствата за извршениот попис во периодот од 1—15. 04. 1981 година, Скопје 1981 год.

овој елемент да добие некои вредности за натамошната квалитативна анализа, покрај податоците и констатациите за вкупното бројно салдо на населението, во нашиов труд ќе ги прикажеме и промените на природниот пораст на населението, соодносот меѓу градското и селското население, просечната густина на населеноста, како и промените во бројот на домаќинствата и бројот на жителите во едно домаќинство. Анализата на бројот на населението и домаќинствата ќе ја вршime одвоено за општина и град Прилеп со некои споредувања со бројот на населението и домаќинствата во Републиката, што ќе ни овозможи да добиеме појасна слика за движењето на овие демографски елементи кои се од општ интерес за науката и стопанството.

Бројот на населението во општина и град Прилеп како и во СР Македонија, според повоените службени пописи, може да се види од податоците изнесени во следнава табела:

М Е С Т О	Г о д и н и				
	1948	1953	1961	1971	1981
СР Макед.	1152986	1304514	1406003	1647308	1913571
Општ. Прилеп	78549	87609	93216	96446	99710
Град Прилеп	26246	31763	39611	50757	63649

Како што се гледа од податоците во горната табела бројот на населението и во Републиката и во град и општина Прилеп, од првиот повоен попис на населението односно од 1948 година па наваму, е во постојан пораст. Така, зголемувањето на вкупниот број на населението во СР Македонија од 1948 до 1981 година изнесува за 760 585 лица или за 65,9%, во општина Прилеп бројот на населението се зголемил за 21 161 лице, или за 26,9%, а во градот Прилеп за 37 403 лица или за 142,5% што значи бројот на населението во општината се зголемил за околу една третина, а во градот Прилеп за околу три пати.

Според тоа, најголемо зголемување на бројот на население то имаме во град Прилеп, што е и нормално за повоениот период кога градовите во нашата Република функционално се развиваат и стануваат најпривлечни центри за населување на поголем број на население. Прилеп, кој пред војната имаше само едно поголемо индустриско претпријатие—Монополот, денес има повеќе од 20 големи индустриски претпријатија кои апсорбираат значителен број на работна сила, а како последица се јавува и големиот вештачки прилив на населението од село во градот. Ако го анализираме бројот на населението за периодот од 1971 и 1981 година ќе видиме дека во Републиката бројот на

населението се зголемил за 266 263 лица или за 16,1%, во општина Прилеп за 3 264 лица или за 3,3%, а во град Прилеп за 12 892 лица или за 25,3%.

Општината Прилеп во вкупниот број на жители во Републиката учествува со 0,5%, а град Прилеп со 0,3%, бројка што ни покажува дека и општината и град Прилеп според бројот на жителите се вбројуваат во групата на поголеми населбени јадра.

Едновременно со промените во бројното движење на населението се менувал и соодносот помеѓу градското и селското население, што може да се види од податоците во следнава табела:

	Г о д и н а				
	1948	1953	1961	1971	1981
Бр. на град. нас.	26 246	31 763	39 611	50 757	63 649
Бр. на сел. нас.	52 303	55 846	53 605	45 689	36 061
Вкупно:	78 549	87 609	93 216	96 446	99 710

Од горните податоци се гледа дека бројот на градското население во сите пописни години е во постојан пораст, додека спротивно на тоа, бројот на селското население опаѓа. Таквиот пораст, односно намалување, го потврдува и фактот што во 1971 година градското население зафаќало 52,6%, а на селско население се паѓало 47,4%, додека во 1981 година градското население учествува со 63,8%, а селското со 36,2% од вкупното население во општината Прилеп. Според тоа, од досега изложеното за односот на градско и селско население во општината, може да се заклучи дека депопулацијата и деаграризацијата на руралното население во сите пописни периоди е изразена со прилично голема стапка, што се гледа и од горните податоци, наспроти тоа значително се зголемила популацијата во урбаната средина. Така, бројот на градското население од 1948 до 1981 година пораснал за околу три пати, односно за 37 403 лица или за 142,5%, додека бројот на селското население во спомнатиот период опаднал за 16 242 лица или за 45,0%. Овие појави и последици, од своја страна, недвосмислено зборуваат и јасно укажуваат на фактот дека руралното и урбаното решение и овде претставува сериозен проблем и бара брзо решавање по пат на постојано, студиозно и комплексно проучување и планирање на просторот. Всушност, тука се јавуваат два проблема: првиот, депопулацијата на руралното население ги опустува селата, а со тоа се намалува и изворот на производство на храна, а од друга страна, другиот проблем, односно брзиот пораст на урбаното население е уште подрастичен и потежок за решавање, би-

дејќи создава бројни проблеми во урбаната средина: проблем на вработеност, стамбен проблем, здравствен, образовен и друго, што претставува посебно оптеретување на буџетот на општината.

Во врска со промените во бројот на населението се менувала и просечната густина на населеноста. Просечната густина на населеност во општина Прилеп, може да се види од податоците во следнава табела:

МЕСТО	Г о д и н и				
	1948	1953	1961	1971	1981
СР Македон.	45	51	55	65	75
Општ. Прилеп	43	48	51	53	60

Како што се гледа од споредбените податоци во горната табела просечната густина на населеноста во општината Прилеп во сите пописни години е нешто помала од просечната густина на населеноста во Републиката, меѓутоа, просечната густина на населеност и во републиката и општината е во постојан пораст, појава аналогна на вкупниот пораст на населението и во Републиката и во општината Прилеп.

Густината на населеноста во општината Прилеп во 1971 година, во однос на 1981 година се зголемила за 7 жители на км² или за 13,2%, додека споредена со густината од 1948 година таа изнесува околу 17 жители или за 39,5%. И во република Македонија густината на населеноста во 1981 година во однос на 1971 година се зголемила за 10 жители или за 15,3%, а во споредба со 1948 година таа се зголемила за 30 жители на км² или за 66,6%.

Вкупниот број на домаќинствата во годините после ослободувањето бележи перманентен пораст што може да се види од податоците во следнава табела:

Година	1948	1953	1961	1971	1981
Во целата општина	14 022	16 040	18 816	22 062	24 702
Само во градот	6 372	7 547	9 916	13 044	16 683
Само во селата:	7 650	8 493	8 900	9 018	8 019

Како што се гледа од горните податоци вкупниот број на домаќинствата во општината и градот Прилеп е во постојан пораст, додека бројот на домаќинствата во селата расте до 1971 година, а оттогаш тој почнува да опаѓа. Порастот на вкупниот број на домаќинствата повеќе е резултат на „ситнењето“ на ка-

рактеристичните за пред војната многучлени патријархални домаќинства, а помалку на порастот на вкупната популација. Оваа појава е во врска со изменетите општествено-економски услови и новите современи сфаќања за животот и организацијата на семејството. Опаѓањето пак на вкупниот број на домаќинства во селата во последниот пописен период од 1971 — 1981 година се должи на масовната миграција на населението од селата во градот и опаѓањето на вкупниот број на популацијата на село. Таквото намалување, неминовно, негативно се одразува и врз земјоделското производство на село, особено кога се има во предвид дека во поголем број населби, а особено во подалечните од градот и помалите такви, едновременно доаѓа и до промена во старосната структура на семејствата во корист на старите и женските лица.

Поинаков е случајот со вкупниот број на домаќинствата во градот, каде бројот на истите е во постојан пораст. Така, на пример, во 1971 г. во Прилеп се регистрирани 13 044 домаќинства, а во 1981 година нивниот број се зголемил на 16 683 или за 3 639 домаќинства или за 27,8%. Ако пак направиме споредба на бројот на домаќинствата од првиот повоен попис, односно од 1 948 година, кога во градот имало само 6 372 домаќинства, а во 1981 година 16 683 домаќинства, тогаш ќе видиме дека вкупниот број на домаќинства во анализираните пописни периоди се зголемил за повеќе од два пати, односно за 10 311 домаќинства или за 161,8%. Најголем пораст на вкупниот број на домаќинствата во градот имаме во периодот од 1961 до 1971 година, кога бројот се зголемил за 3 128 или за 31,5% и во периодот од 1971 до 1981 година имаме зголемување од 3 639 или за 27,8%. Ваквото зголемување на вкупниот број на домаќинствата во градот во последните пописни периоди е резултат на формирање на нови млади домаќинства, како и на доселување на селски домаќинства.

Покрај вкупниот број на домаќинствата, многу значаен и интересен е податокот за бројот на членовите во едно домаќинство, што може да се види од податоците во следнава табела:

Место	г о д и н а				
	1948	1953	1961	1971	1981
Општ. Прилеп	5,6	5,4	4,9	4,3	4,0
Град Прилеп	4,1	4,2	3,9	3,8	3,3

Како што се гледа од податоците во горната табела и во општина и град Прилеп вкупниот број на членови во домаќинствата, во сите пописни периоди има тенденција на постојано опаѓање. Оваа појава на намалување на вкупниот број на чле-

нови во домаќинствата се должи на изменетиот начин на живеење и сфаќање, порастот на животниот стандард на населението во градот и селата, порастот на образовното ниво на населението и сл. Намалувањето на бројот на членовите во домаќинствата, секако, ќе има реперкусии во решавањето на разните социо-економски појави и проблеми, како на пример, при градењето на општествени станови и други зафати во врска со животниот стандард на луѓето во градот и општината Прилеп.

На крајот да напоменеме дека освен изнесените квантитативни и квалитативни промени кај поделните демографски елементи и освртот на причините под кои тие настануваат, понатамошното меѓусобно споредување и анализирање на тие елементи може да даде одговор и на други појави и проблеми кои бараат или ќе бараат соодветно решение.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Први резултати од пописот на населението и становите во 1981 г. Статистички билтен, Републички завод за статистика, Скопје, 1981.

2. Митко Панов: Нови промени и одлики на некои демографски структури на населението во СР Македонија. Географски разгледи кн. 10. Скопје 1972 год.

3. Илија Башески: Прилеп и околината — природно-географски и социо-економски карактеристики, ДНУ — Прилеп, Прилеп 1976 год.